

O PRÍNCIPE LAGARTO, de Vila de Calvos

Xosé Ramón Mariño Ferro

Xaquín Lorenzo e Vicente Risco son, como se sabe, os máis grandes etnógrafos galegos da súa época. Sábese menos que son tamén dous dos máis grandes da Península. Etnógrafos complementarios, Risco dedicouse á cultura espiritual, da que, cunha agudeza extraordinaria, soubo ver a súa orixe medieval e os seus paralelos en Europa. E Xocas describiu en detalle a cultura material e deixounos magníficos debuxos dos carros, xugos, apeiros, casas, redes, ferramentas, cestas e outros obxectos. Pero tamén recolleu cantigas, romances, contos, e describiu romarías e máscaras do entroido. Nas monografías *Vila de Calvos* –en colaboración con Cuevillas– e *Parroquia de Velle* –dos mesmos e Fernández Hermida– aparecen versións moi interesantes de contos marabillosos. Noutro traballo analicei un dos máis ricos e complexos, “Brancaflor”. Aquí intentaremos aproximarnos ao mundo máxico de «O Príncipe Lagarto», que se contaba na vila de Calvos de Randín.

Era o rei e a raíña dun país, que non tiñan fillos, i-estando un día a raíña asomada no balcón víu pasar por baixo un lagarto e dixo:

–Quen me dera ter un fillo, anque fora como ese lagarto.

En efeuto, salíu embarazada e no seu tempo deu a luz un rapaz igoal a un lagarto.

Pasaron anos e un día o príncipe lagarto díxolle a su mai:

–Eu quérome casar.

–¿E con quen te vas casar, queridiño? É millor que se che tire esa idea da cabeza porque ó fin ninguén te vai querer.

E contestoulle o príncipe:

–Boeno. Eu quérome casar.

I-entón a mai foi falar con tres irmás que eran moi probes para ver se querían o seu fillo. E como as tres dixeron que sí, propúxolles a raíña que a que resistise os beixos do príncipe aquela había ser a que casara.

Foi a mais vella e o chegarlle o lagarto onde o peito xa quedou desmaiada. Foi a segunda e pasoulle o mesmo e foi a mais nova e dixo:

–Pois eu hei resistir.

E así pasou. O lagarto subíu, baixou, e beixouna canto quixo, i-ela tan campante.

Chamaron os padriños, foron onda o abade, e casáronse. E pro outro día da boda a raíña faloulle a sua nora:

–¿Qué tal pasaches a noite, miña filla?

–Moi ben. ¡Ai si vira que mozo bonito é o príncipe cando se quita de noite a pelica do lagarto!

I-entre as duas ordearon de que cando il estivera durmindo roubarlle a pelica e queimarlle para que non-a volverá a por, e de esa forma andivera sempre como os demais homes.

E así o figueron.

Mais á mañá preguntoulle o príncipe á sua muller:

–¿Onde me puxeches o vestido?

–Eu non che sei de il.

–Pois xa que non sabes nada, ou mo tras ou marchó pol-o mundo adiante.

E o príncipe fuxúu da casa e botouse pol-o mundo adiante sen saber onde iba parar, mais tivo a sorte de meterse n-un rañado onde falou ca filla do rei e namoráronse un do outro.

E a muller do príncipe andaba toda desgustada sen saber do paradeiro do seu home e botouse a buscalo por un lado e pol-o outro.

Indo de camiño alcontrou unha muller vella que lle perguntou:

—¿E logo pra onde vas?

—Vou buscar ó meu marido que se me marchou.

—Pois mira, marcha de presa que o teu home vai casar ca filla do rei de aquil rañado. E ti has facer de esta maneira: Colle esta mazá, esta pera e esta laranxa e vai porte nas escaleiras do pazo do rei. E primeiro abres a mazá e saírache unha roca e un fuso de ouro e brillantes e ti has fiar co-iles hastra que pase a noiva do teu marido, e cando che diga se vendes o fuso e a roca, ti dílle que non e que soio llos das se che deixa dormir unha noite co seu mozo.

A muller do príncipe foi andando e chegou o pazo do rei e púxose nas escaleiras co fuso e a roca, e pasou todo asegún dixera a vella.

Non lle gustaba moito á filla do rei que aquela muller se deitara co seu home, mais por fin, como se lle antoxaran a roca e o fuso, deixou que dormiran xuntos.

Mais á noite, a princesa deulle ó príncipe lagarto unha auga dormideira para que en toda a noite non falara co-ela.

Deitouse a muller na cama co seu home e díxolle:

—¿Pero ti non me conoces? Mira que son a tua muller de denantes, a que che queimou o vestido. Fálame, non me mates porque xa ando moito tempo perdida se saber de ti.

Mais il dormía e non lle contestaba.

Veu a mañá e ela ergueuse e o quedou sen saber nada do que pasara.

I-ela entón volveu á escaleira do pazo e abriu a pera e sacou un sarillo de ouro e brillantes, máis bonito aínda que a roca e o fuso e púxose a ensarillar e cando pasou a princesa e antouxóuselle o sarillo, ela díxolle que non llo daba senon-a deixaba dormir outra vez co seu noivo. E deulle o permiso.

Mais volveron a pasar as mesmas cousas que a noite anterior porque a princesa tamén lle deu auga dormideira ó seu mozo, e a pesares de que a muller toda se mataba a falarlle il non lle contestaba cousa ningunha.

I-ergueuse e marchou con moita pena.

Pero o garda que gardaba o pazo díxolle ó príncipe que xa había dúas noites que estaba co-il unha muller na cama e que lle falaba e lle decía se non se acordaba de cando estaban casados, se non-a coñecía e que se fose co-ela.

Entón il deuse de conta de que era a súa primeira muller.

Entrementras ela volveu porse na escaleira do pazo e abriu a laranxa que era o último que lle quedaba e sacou unha devandoira de ouro e brillantes. Pasou a filla do rei, viuua e antouxóuselle, mais a muller díxolle que non a daba se non-a deixaba dormir outra noite co seu mozo.

E a princesa respondeulle que si.

Mais de aquela o príncipe, en vez de beber a auga dormideira, botouna pol-o peito abaixo.

I-estando na cama volveu a muller a porfiarlle se non se acordaba de ela e de aqueles tempos pasados. que lle falase, que non-a fixese sufrir, que se non lle falaba aquela noite que ela xa estaba perdida.

Il ben ouvía, mais non lle decía nada nin llo dixo tampouco en toda a noite.

Cando foi día, o príncipe ergueuse e marchou xunto ó rei de aquil rañado e falaron. E dixo o príncipe:

—Eu teño un baul e perdinlle as chaves e agora figuen outras novas. Sua maxestade me dirá coales son millores, as que tiña ou as que figuen novas para mesma pechadura.

E o rei respondeulle:

Millores son as que eran nativas do baul.

E contestou o príncipe:

—Eu era casado, deixei a muller e vin por aquí, mais agora apareceume a muller. Xusto é que me marche co-ela e que deixe a súa filla.

O rei quixo mudarse, mais por fin tivo que cumprir o que denantes dixera e deixar ó príncipe lagarto que marchara na compañía da súa primeira muller.

«O Príncipe Lagarto» é a versión de Calvos de Randín dun conto ben coñecido en Europa, o número 425A da clasificación de Aarne e Thompson, titulado «O monstro (animal) de noivo», que ten moitos parecidos co 433B. O relato coincide en bastantes aspectos coa historia de Cupido e Psique, que relata Apuleio no *Asno de Ouro* (APULEIO IV, 28 ss.) e que é o texto da Antigüidade clásica con máis relación cos contos maravillosos.

Unha raíña infecunda pare un fillo animal. Cando se fai mozo, o monstro quere ou esixe unha esposa. O pai atópalle unha doncela disposta a casar con el. Nalgunhas versións o protagonista devora as primeiras candidatas. A esposa definitiva comproba que para durmir deixa a pelica de animal e toma forma humana. Unha noite quéimalle a pel, pero era demasiado pronto para desencantalo. Entón o esposo animal marcha e ela ten que buscalo, ás veces calzando zapatos de ferro. Recupera o marido comprando o dereito a pasar tres noites con el.

Na Península existen versións en castelán, portugués, catalán e galego (CAMARENA 241). Como adoita suceder nos contos populares –e nos romances– as distintas versións incorporan elementos diferentes, que a miúdo aparecen á súa vez noutros contos. Poderíamos dicir que a cultura tradicional posúe un amplo conxunto de motivos simbólicos aos que estrutura en diferentes combinacións. Poderíamos dicir tamén que as combinacións non son ao chou, senón entre motivos simbólicos compatibles, é dicir, capaces de crear unha historia ben estruturada e con sentido. Por exemplo, o tema do fillo lagarto que quer casar é compatible co motivo –frecuente nos contos maravillosos– das relacións entre esposos e os seus parentes. Polo tanto, cada versión ten as súas particularidades, destacando determinados aspectos.

Na versión que recolleu don Xaquín Lorenzo distinguimos os seguintes motivos simbólicos:

UN FILLO LAGARTO

Moitos contos comezan falando duns pais que están tristes por non ter fillos. Iso contribúe, sen dúbida, a que os nenos que escoitan os relatos se sintan queridos. E, por suposto, reflicte o sentir da maioría das parellas da sociedade tradicional en semellantes circunstancias.

Un conto portugués expón o problema na primeira frase: “Había un rei que tiña moita pena por non ter fillos da muller”(OLIVEIRA 888; véxase tamén 177, 345, 590, 727; DIEDERICHS decembro 105). «Príncipe coitelo» comeza así: “Éranse unha vez un tsar e unha tsarina que levaban dez anos sen ter fillos. A tsarina, cada vez que vía un neno, botábase a chorar” (DIEDERICHS xullo 119). E «Märthöl»: “Érase unha vez un duque que tiña unha esposa moza aínda. Amábanse moito, pero levaban tempo sen ter fillos e estaban moi tristes” (DIEDERICHS febreiro 89). Tamén quedaron apesados o

rei e a raíña de «O rei dragón» ao descubrir no leito nupcial un letreiro no que se lles comunicaba que non gozarían de descendencia (DIEDERICHS xaneiro 82; véxase xaneiro 36).

Algúns pais, ao principio, repudian os seus fillos malvados ou viciosos. Pero axiña pasan do rexeitamento inicial ao amor máis desprendido. Por exemplo, os pais de «O burriño» dos irmáns Grimm. Había unha vez –di o conto– un rei e unha raíña moi ricos que tiñan todo o que desexaban, agás fillos. E a raíña queixábase día tras día, dicindo: “Son como un campo no que nada medra”. Ao cabo atendeu Deus os seus desexos; pero o neno, ao vir ao mundo, non parecía un ser humano senón un burriño. Cando a nai o viu, comezou a berrar e laiarse; antes prefería non ter fillos que un burro, polo que pensou en botalo ao río para que o comesen os peixes. Mais o rei dixo: “Non, se Deus mo deu será o meu fillo e o meu herdeiro, ocupará o trono despois da miña morte e cinguirá a coroa real” (GRIMM 160. Véxase tamén OLIVEIRA 656).

Os protagonistas masculinos dos contos responden a varios tipos. Algúns encarnan o modelo ideal, que se parece moito ao cabaleiro da literatura culta; é un mozo esvelto, valente e forte, que vai montado nun espléndido cabalo e porta unha espada, mentres os rivais son covardes que pretenden pasar por valentes. Outros son rapaces normais que padecen defectos máis ou menos graves e, ás veces, non son valorados como merecen, pero que case sempre triúnfan.

O protagonista do noso conto é un fillo desexado, aínda que se trate dun rapaz con defectos, un rapaz encantado en forma de lagarto.

Os mozos, que coma o príncipe lagarto, sofren un encantamento son mozos reais, con algún defecto; defecto simbolizado polo animal no que se transforman. En xeral trátase de encantamentos e defectos superables. Aclaremos que tamén existen protagonistas masculinos malos sen remisión, como o noivo diabro, o noivo vampiro e Barba Azul. Eses non están encantados; son homes perversos que non se emendan. As mozas que caen nas súas mans, se son un pouco inxenuas, perecen; se son listas, foxen. Pero en ningún caso os redimen.

Algúns dos animais nos que se transforman os mozos que sofren un encantamento teñen unha connotación claramente maléfica. Representan mozos con algún trazo de maldade na súa conduta, pero non definitivo senón corrixible –ou polo menos iso pretende transmitir o conto–.

Malos son os mozos encantados en forma de dragón, que é un elaboradísimo símbolo do Mal (MARIÑO 1996). O protagonista de «O príncipe encantado» avisa a moza: “De día non me verás, porque son un dragón. Pero de noite podo quitar a pel e son un príncipe” (ALMODÓVAR 72). O heroe de «O dragón e a besta máxica» nace destinado a cometer un asasinato ou a ser dragón (CALVINO 370). O conto danés de «O rei dragón» descríbennos perfectamente o carácter, maligno, do mozo dragón, que ameaza con matar a seu pai se non lle consegue unha esposa (DIEDERICHS xaneiro 83).

Tamén denotan maldade as encarnacións noutros dous animais asociados co Mal como son a serpe e o lagarto. De feito, en bastantes casos son animais intercambia-bles. Nunha versión o protagonista convértese en lagarto e noutra en serpe. Nunha das versións españolas queda patente a maldade do protagonista, pois nace como castigo á súa nai, culpable por non resignarse ante os designios de Deus, e o rapaz compórtase de maneira terrible desde o primeiro momento: “Estes eran un rei e unha raíña que non tiñan fillos. E a raíña xa enfadada porque Deus non lle daba un fillo, foi un día e rogoulle a Deus que lle dera un fillo aínda que fose un lagarto. E Deus para castigala deulle un fillo lagarto. E ao nacer o lagarto buscaron unha ama de cría e aos poucos días xa o lagarto lle comera os peitos. E buscaron outra e tamén llos comeu. E foron buscar outra ama para que criara o lagarto, pero como xa lles comera os peitos a dúas xa non quería ningunha crialo” (CAMARENA 241).

Así pois, o protagonista de «O príncipe lagarto» representa a un mozo mala persoa e de mal carácter, que, a pesar diso, conta co amor de súa nai.

O LAGARTO QUERE CASAR

Os contos maravillosos abordan os asuntos básicos da vida, e entre eles, claro está, o matrimonio. E presentan as distintas posibilidades. Unha delas é a do matrimonio cunha moza ou un mozo de mal carácter ou decididamente malvados. O exemplo máis coñecido quizais sexa o conto de Barba Azul. Se ben existen diferentes versións con distintos finais, Barba Azul case sempre se comporta coma un malvado sen remisión, que mata as esposas, se non tiveron a precaución de manter os lazos cos seus parentes, que lles axudarán a fuxir.

O príncipe lagarto, polo seu carácter, terá dificultades en conquistar unha moza. Dío ben claramente o noso conto. Cando o príncipe lle comunica a súa nai o desexo de casar, ela contéstalle: “¿E con quen te vas casar, queridiño? É millor que se che tire esa idea da cabeza porque ó fin ninguén te vai querer”.

A única solución neses casos, segundo os contos, consiste en procurar unha esposa entre mulleres de inferior condición económica e social. Bastantes contos preséntannos un pai pobre forzado a entregar por diñeiro a súa filla a un mal becho –un esposo serpe, lagarto, etc.– e mesmo a un depravado.

Non sempre o marido imposto polo pai resulta ser un malvado impenitente. Na maioría dos casos trátase dunha persoa con defectos máis ou menos graves, pero capaz de vencelos e de facer feliz a súa esposa.

A historia adquire un ton máis grato e remata nun final máis claramente feliz cando a moza acepta o matrimonio por amor filial, como sacrificio polo benestar dos pais, para quen ese enlace supón o único medio de escapar da miseria.

ACEPTA O MATRIMONIO UNHA DE TRES IRMÁS POBRES

Ás veces, como no noso conto, sucede que a proposta matrimonial do lagarto vai dirixida a tres irmás. A resposta das dúas irmás maiores difire segundo as versións: néganse desde o principio; aceptan nun primeiro momento pero acaban por rexeitar a relación; aceptan mais, debido á súa conduta inapropiada, son castigadas. Na versión de Calvos, que segue a segunda posibilidade, as dúas rapaza máis vellas están dispostas a darlle un bico ao príncipe pero desmáianse.

Nalgúns contos nos que o pretendente é un mal home –sexa ou non lagarto- a filla máis nova accede a contraer matrimonio por amor a seu pai. Sacrifícase polo ben da súa familia paterna. Logo recibe o premio á súa xenerosidade pois o marido resulta ser un príncipe fermoso e sensible. Así en «O demo de cuñado», no que o millonario pretendente é un mozo que asinara co demo un pacto polo que recibía incalculables riquezas a cambio de non lavarse nin peitearse durante sete anos. O mozo ofreceulle unha fortuna a un comerciante a cambio da man dunha das súas tres fillas. As dúas máis vellas examinan o pretendente, desaseado e sucio, e rexéitano horrorizadas. Aseguran preferir o suicidio a casar con el. Entón o pai suplícalle á filla máis nova que o acepte. Ela, chea de amor filial, consente en casar co mozo noxento. Pasados os sete anos fixados no pacto, o esposo transfórmase nun marido fermoso e bo, que fai feliz a rapaza (DIEDERICHS novembro 114-5; véxase OLIVEIRA 653, PRIETO 90).

Nunha versión española, as dúas primeiras irmás aceptan gustosas o casamento pero o lagarto mátaas: “E cando o lagarto medrou díxolle á raíña que quería casar. E a nai foi buscarlle noiva e foi á casa de Mariquiña (a nena que o criara). E a irmá maior dixo que casaría con el. E casaron, e o lagarto díxolle á noiva que se deitara ela primeiro, que el viría deitarse ás doce, e que non se durmira senón que o agardara esperta para que o sacase do encanto. Pero a noiva deitouse e durmiu e cando veu o lagarto deitarse atopouna durmida. E ao momento tocouna e comeuna”. E o mesmo pasou coa segunda irmá.

“Pasado algún tempo o lagarto díxolle a súa nai que quería casar outra vez. Pero como xa sabían o que lle pasara ás dúas irmás xa ningunha moza quería casar co lagarto. E entón o lagarto díxolle á nai que quería casar con Mariquiña, a que o criara. E a nai foi e díxollo a Mariquiña, e ela dixo que non, que non casaba co lagarto. Pero a raíña rogoulle que casara con el para desencantalo” (CAMARENA 241-2).

Esa versión quere recalcar que a esposa dun home malo, se quere redimilo, debe dedicarlle amor materno, pois logra desencantalo quen o cría cos seus peitos. O mesmo sucede no conto portugués «O Príncipe Sapo». Cando nace o fillo sapo os pais piden unha rapaza que queira criar o monstro coa promesa de que casará con el e, polo tanto, acabará sendo raíña. Di o conto que se presentou voluntaria unha rapaza que o criaba con moito amor, «como se ele fosse uma criança» (COELHO 183).

O BICO

Na versión de Calvos de Randín que estamos analizando as tres irmás pobres aceptan, en principio, a oferta de matrimonio, polo que a raíña propuxo que casaría co príncipe aquela que resistise os seus beixos. As dúas primeiras caeron desmaiadas ao intentalo; a máis nova, en cambio, propúxose resistir e conseguiu. Aceptar os bicos do mozo e darllos representa o cariño. As dúas primeiras non son capaces de amalo; a segunda, si.

Nunha versión portuguesa de «A bela e a besta» a rapaza, tras visitar uns días os seus pais, volve ao pazo do monstro e encóntrao no chan coma morto. Entón di: “Pobre, está morto. Dareille un beixo”. E deullo. Daquela o monstro transformouse nun fermoso mozo, pois era en realidade un príncipe encantado, e casou con ela (OLIVEIRA 612).

Ao regresar dunha visita á casa paterna, a heroína de «Rosa» atopa desmaiado o repulsivo animal co que vive. “Iso entristeceuna moito, axeonllouse xunto a el e bicouno. Entón a pel peluda desprendeuse do seu corpo e apareceu ante ela un fermoso príncipe... O príncipe abrazou a rapaza e contoulle que fora maldicido e que so o bico dunha doncela pura e inocente o podía liberar. Logo casou coa rapaza” (DIEDERICHS setembro 91).

DE NOITE O MOZO É FERMOSE

Ao outro día da voda, a nai do príncipe preguntoulle á súa nora que tal fora a noite. Ela contestoulle que moi ben, que de noite o lagarto quitara a pel e deixara ver un mozo fermosísimo. É este un motivo que se repite en múltiples contos, non só no do príncipe encantado en forma de lagarto. A miúdo as persoas encantadas, que durante o día son monstros, de noite, na cama cos seus amantes ou cónxuxes, recobran o aspecto humano. Poderíamos dicir que é un desencantamento temporal. Ese desencantamento nocturno será permanente cando, unidos pola relación sexual, saiban amarse. É dicir, os contos de fadas subliñan a importancia da relación sexual como medio de unir a parella, como medio de superar as dificultades da convivencia.

Na versión castelá, na noite de vodas o noivo “quitou sete camisas de lagarto e quedou un fermoso príncipe e deitouse coa súa muller” (CAMARENA 242). O protagonista de «O rei serpe», que durante o día vive baixo a aparencia dunha cobra, pola noite, coa súa esposa, vólvese cristián. Na versión grega, a sogra preguntalle á esposa se a serpe mantén o seu aspecto durante a noite, e ela contesta: “¡Non, que va! ¡O meu marido non é ningunha serpe senón un lindo mozo que só está metido nunha pel de serpe, pero cando a quita, resplandece como se fose fillo do sol!” (CALVINO 645; DIEDERICHS agosto 14. Xa BASILE 54-55. Véxase tamén OLIVEIRA 817, 661; DIEDERICHS marzo 49; ALMODÓVAR 72).

Vimos que na versión castelá o lagarto se cobre con sete peles. No conto portugués do príncipe sapo vainas quitando unha a unha a medida que a noiva quita as sete saias que leva postas. É un motivo –manexado tamén noutros contos- que plasma de maneira enxeñosa a idea de que o pracer sexual compartido contribúe a superar o lado malo da persoa encantada. Nun soño a protagonista sabe como, ao casar co príncipe sapo, ha de actuar para que o rapaz deixe a aparencia monstruosa: “Quando fosse na primeira noite que se fosse deitar, que ele tinha sete peles e ela levase sete saias e quando ele lhe dissesse: «Tira uma saia» lhe dissesse ela: «Tira uma pele». Assim foi e casou o sapo com a rapariga e na noite do casamento ele pediu-lhe que tirasse ela as saias e ela foi-lhe pedindo que tirase as peles e depois de ele as tirar ficou un homem” (COELHO 183-4). Noutras palabras: ela vaise entregando a medida que el supera o seu lado innobre.

«O rei dragón» mata a todas as súas esposas na mesma noite de vodas. A súa próxima noiva, a filla dun pastor, teme perder a vida, pero unha anciá infórmaa de cómo saír do apuro. Dille que en canto remate a cerimonia, antes de meterse con el na cama, poña dez camisas; que, antes de entrar na cama, pida un barril de salmoira, un barril de leite e toda a leña que poida levar un home nun brazado. Dille tamén que, cando el lle pida que se saque a camisa, ela lle esixa que se quite unha capa de pel, e así sucesivamente até que a ela só lle quede unha camisa e a el unha capa de pel. Nese intre o dragón xa no será máis que un anaco de carne sanguinolenta. Entón debe mergullar as pólas na salmoira e golpealo con elas sen deixarlle nin un anaco san. Logo debe lavallo con leite, envolvelo nas nove camisas e abrazalo. A rapaza seguiu eses consellos e “cando espertou tiña entre os brazos un belo príncipe” (DIEDERICHS xaneiro 85-86). Neste conto aconséllase á moza, pois, ademais de gañar o amor do esposo malvado mediante a entrega sexual, que sexa á vez firme e cariñosa.

(DESENCANTAR)

As persoas encantadas, a diferenza dos bruxos que son malvados contumaces, están baixo o influxo do mal só de forma transitoria. Poden superar as malas inclinacións se se esforzan; tamén co apoio de alguén que as queira. Xa que logo, para desencantar a outra persoa, é dicir, para que sexa normal, cómpre amala. Para saír do seu encantamento, as persoas enfeitizadas necesitan mostras de amor. O amor do outro é o que lles permite superar a súa condición, os seus problemas, os seus defectos.

O protagonista de «O diamante» confésalle á súa prometida “que o enfeitizaran unhas bruxas e que o condenaran a ser tartaruga durante o día e home durante a noite, coa condición de que, se unha rapaza aceptaba converterse na súa muller, correr mundo e soportar, durante certo tempo e por amor a el, toda clase de infortunios, o embruxamento romperíase e el podería volver a ser o que fora, un home novo e fermoso” (DIEDERICHS abril 114).

QUEIMARLLE A PELICA

Como no noso conto, sucede a miúdo que, para lograr o desencantamento, un dos membros da parella queime a pel do animal que recobre o outro. Esa incineración da pel representa, no plano simbólico, a purificación do encantamento, e, no plano psicolóxico e relacional, a superación dos defectos do personaxe.

A nai de «O fillo serpe», para desencantar o rapaz, dille á nora: “Esta noite acenderemos o forno, e cando esteas con el na cama e vexas que xa quedou durmido, achega-reiche o atizador desde arriba; colga nel a súa pel de serpe e eu tirarei cara arriba, saca-reina do barril de fermentación e botareina no forno para que se queime”. Así o fixeron. Á mañá seguinte, ao non atopar a súa pel para meterse nela, o rapaz saíu do barril de fermentación e de alí en diante viviu na súa casa como as demais persoas (DIEDERICHS agosto 14; véxase outubro 15; xullo 51; febreiro 93).

«A galiña lavandeira» narra a historia dunha rapaza que se transforma en galiña. Vea un príncipe, lévaa ao palacio e prepáralle un niño nunha cesta xunto á súa cama. E pola noite foi bailar. A galiña esperou a que saíra, logo sacudiu as plumas, converteuse nunha moza e tamén ela correu ao baile. Cando entrou na festa, o fillo do rei recoñeceuna ao momento e saíu correndo. Chegou á casa, foi mirar na cesta, encontrou as plumas da galiña e tirounas no lume. Despois volveu á festa e bailou coa moza finxindo que non a recoñecía.

Regresou á casa tarde, e a galiña aínda non estaba. O fillo do rei deitouse e finxiu durmir. Entón viu que a moza entraba ao xeitiño, nas puntas dos pés, e crendo que ningún a vía ía en busca das plumas. Acercouse á cesta e as plumas non estaban. Mirou ao redor espantada, e niso o fillo do rei ergueuse e abrazouna dicindo: “¡Agora casarás comigo!” (CALVINO 546; véxase 318-9).

O protagonista de «A rapaza pomba», agachado nunha fonte, observa cómo varias pombas, entre as que estaba a súa amada, deixan os vestidos e se meten na auga. Entón saíu do agocho e apoderouse do vestido. “¡Dáme o vestido! ¡Dáme o vestido!” empezou a berrar a rapaza. Pero o mozo prendeuille lume e queimouno. “Si –dixo a doncela–, agora quedarei contigo e serei a túa muller” (CALVINO 737).

ANTES DE TEMPO

A pesar dos exemplos anteriores, a queima da pel, como sucede no noso conto, non sempre supón o final do encantamento. E non sempre acaba co problema porque en moitos casos o cónxuxe do monstro precipítase, executa o rito de desencantamento antes de tempo.

Esa precipitación provoca o distanciamento na parella. Cabe interpretar que o fallo radica en pretender que a persoa encantada, a persoa con defectos, os supere en pouco tempo.

Nalgunhas versións a que lle queima a pel é súa nai, a raíña: “Ao outro día ergueuse o príncipe e vestiu outra vez as sete camisas de lagarto. E pola mañá a sogra, cando viu que Mariquiña durmira con el e non a matara, preguntoulle como era o lagarto de noite. E Mariquiña contoulle o que pasara. E a sogra díxolle entón que ela quería ver o seu fillo sen as camisas de lagarto, como home, e díxolle que esa noite deixara a porta do cuarto aberta para velo. E chegou a noite e pasou o mesmo que a noite anterior. Chegou o lagarto a media noite, atopou a Mariquiña esperta e quitou as sete camisas de lagarto e quedou un fermoso príncipe e deitouse coa muller. E a noiva deixou a porta entreaberta para que a sogra puidese ver o seu fillo como home. E chegou a sogra cando o príncipe estaba durmido e viuno. E cando viu as sete camisas sobre a cadeira colleunas e queimounas. E ao día seguinte cando se ergueu o príncipe e cando viu que non estaban as súas sete camisas de lagarto díxolle á súa muller que agora estaba máis metido no encanto e que tiña que ir ao Castelo de Irás e non Volverás, e que para chegar a atopalo tería que marchar moito tempo e gastar sete pares de zapatos de ferro e outros tantos o seu neno” (CAMARENA 242).

En «Unha cabeza» a traxedia provócaa a madrasta da moza. A protagonista está casada cun rapaz que é só unha cabeza. O monstro advírtelle que se lle desvela a alguén o seu segredo, marchará en forma de pomba. A madrasta da rapaza, desexosa de coñecer o misterio, emborráchaa, e ela revela que as pernas do seu marido son de prata, os brazos de ouro e que leva unha estrela no cabelo, un sol na testa e unha lúa na caluga. Ao oíla, o esposo rompe o cristal da ventá e sae voando cara ao sur. En canto lle pasou a borracheira, a esposa empezou a buscar o seu marido, pero este desaparecera. Entón saíu na súa busca e viaxou sete anos en un (DIEDERICHS febreiro 34).

Otras veces é a propia esposa quen lle queima a pel. Violeta, unha fermosa doncela, acepta casar co protagonista de «O príncipe sapo pide esposa». E celébrase a voda. Cando quedaron os noivos sós, Sapiño quitou a pel de sapo que o cubría e apareceu un real mozo coma un castelo, fermoso e lanzal que daba gusto velo. Violeta alegrouse moito disto; pero da alegría non puido calar, e contoullo á raíña á mañá seguinte, aconsellándolle esta que, cando estivese deitado, collese a pel de sapo e a queimase, para que así tivese que quedar sempre de mozo á forza.

Chegou a noite seguinte, e Violeta, que estaba desexando que chegase para queimar a pel, díxolle ao seu esposo que se deitase, que ela tiña que amasar. Deitouse Sapiño, e cando Violeta o viu durmido, fixo unha boa fogueira e queimou a horrible pel; pero, ao arder, a pel facía ruído, e Sapiño espertou, preguntándolle a ela que facía; moi contenta, contestoulle que queimándolle a pel, para que así sempre seguise en forma de mozo tan baril e aposto. Pero Sapiño, moi triste, díxolle: “Pois matáchesme sen querer; só me faltaban tres días para saír do encanto porque achara unha muller que me quería, e es ti, e así me mataches” (CAMARENA 300. Véxase OLIVEIRA 637).

«A noiva do corvo» trata dunha moza casada cun corvo. Unha veciña aconséllalle que lle queime as plumas mentres dorme. Ela faino. Entón o seu marido acorda berrando: “¡Ai, que dobraches o meu encantamento!” (OLIVEIRA 625).

Á protagonista de «O príncipe encantado» as súas irmás chámanlle parva por casar cun dragón. Tanto llo repetiron que non puido conterse e acabou revelándolles que o seu marido de día era un dragón, pero de noite quitaba a pel e era un príncipe moi fermoso. As irmás quixeron velo cos seus propios ollos. Cando o príncipe estaba durmido, queimáronlle a pel e logo ela arrimou unha candeia para que as súas irmás viran o príncipe, pero con tan mala sorte, que unha pinga de cera lle caeu sobre a cara e o príncipe espertou. “¡Ai! –exclamou– ¡Que xa estaba rematando o meu encantamento! Agora non teño máis remedio que irme. E ti terás que buscarme até gastar sete pares de zapatos de ferro” (ALMODÓVAR 72. Véxase CURIEL 194; ESPINOSA 1993, 164; DIEDERICHS xaneiro 69, agosto 43; CAMARENA 284; CALVINO 121; OLIVEIRA 817; WILDE 203; BASILE 183).

A protagonista de «O vello Querecas», ansiosa por ver con quen se deitaba, acende unha candeia, e ve un fermoso mancebo. Tan entusiasmada quedou contemplándoo que non se decatou de que unha pinga de cera lle caía na cara. O rapaz acordou ao instante e dixo: “¡Ah, desgraciada, o que fixeches! Dobráchesme o encantamento que estaba case terminado. Agora non volverás a verme” (OLIVEIRA 886. Véxase PEDROSO 341; OLIVEIRA 666).

Mentres que a súa esposa baila no palacio despoxada da pel de ra, Iván Zarevich, o heroe de «A tsarina ra», atopou a pel da súa muller, colleuna e queimouna. Pouco despois chegou a súa muller e botou de menos a pel. Díxolle: “Iván Zarevich, non o resistiches do todo. Sería túa, pero agora... só Deus o sabe. ¡Adeus! ¡Búscame tras tres veces nove países, no trixésimo imperio dos tsares!” (DIEDERICHS outubro 9).

En «O palacio encantado» vive a raíña de Portugal, que cobre o rostro cun veo. Fiorinando, que a visita todas as noites no seu palacio do bosque, namórase dela e dorme ao seu lado, pero non sabe cómo facer para conquistala pois a moza non lle fala nin consente que lle vexa a cara. Unha noite, durante a cea, Fiorinando, seguindo o consello da súa nai, empuxou co cóbado o garfo da raíña; ela agachouse e el arrincoulle o veo. Entón a raíña incorporouse, fermosa coma un raio de lúa e inflamada coma o ardor do sol e berroulle: “¡Mozo imprudente! Traizoáchesme. Se durmise outra noite ao teu carón, sen falar e sen descubrirme, teríame liberado do encantamento e ti serías o meu esposo. Agora terei que irme a París oito días, e de alí a Petersburgo, onde pasarei a ser o galaradón dun torneo, e quen sabe a quen lle tocarei en sorte. ¡Adeus!” (CALVINO 325).

A heroína de «A man negra» falla en desencantar por imprudente. Nun dos cuartos do palacio o xigante dorme e móstrase como un mozo fermosísimo. A moza ve que o seu peito é un río no que había moitas lavandeiras lavando la. Visítalo moitas noites. Un día entrou no cuarto e, como de costume, púxose a mirar o mozo durmido, cando viu que a unha das lavandeiras lle escapaba de entre as mans un anaco de la, que a auga arrastraba río abaixo

sen que ela o notase. Asustada, botou un berro, e nese mesmo momento sentiu un gran tremor no palacio, desapareceron o río e as lavadeiras, e o mozo, que espertou cun sobresalto, púxose dereito. Indo cara á moza, díxolle con moita tristeza: “¿Qué fixeches, desgraciada? Eu son o xigante, que estaba encantado. A túa prudencia ía desencantarme, e mañá sairíamos de aquí felices para sempre; pero o berro que botaches obrígame a matarte, ou a volver a ser encantado non se sabe até que día” (ALMODÓVAR 89).

A versión estremeña do príncipe sapo ten interese porque mostra que nalgún caso o fallo no desencantamento no ten remedio. Nela o protagonista morre tan pronto como a súa esposa lle queima a pel, sen darlle a oportunidade de que se arrepende e intente conquistalo de novo, de modo que ela non logra ser feliz no resto da vida: “Matáchesme sen querer; só me faltaban tres días para saír do encanto porque encontrara unha muller que me quería, e es ti, e así me mataches –dixo o pobre Sapiño e quedou morto. A moza, desconsolada, contoullo á raíña, e as dúas choraron a felicidade perdida e a desgraciada morte do namorado Sapiño. E non viviron felices porque tiveron sempre o recordo do querido Sapiño” (CAMARENA 300-1)

O PRÍNCIPE MARCHA, EMPRENDE OUTRA RELACIÓN

A versión de Calvos di que despois do frustrado desencantamento o lagarto “botouse polo mundo adiante sen saber a onde ía parar, mais tivo a sorte de meterse nun reinado onde falou coa filla do rei e namoráronse un do outro”. Pero a esposa non se rendeu. Buscou por todas as partes.

Na versión castelá a esposa, acompañada polo seu filliño, terá que andar e andar ata gastar sete pares de zapatos de ferro antes de encontrar o seu marido. Saberá del o día en que acaba de casar con outra princesa. Eses zapatos de ferro, que aparecen en moitos contos, serven para simbolizar a inmensidade e a dureza do camiño, ou sexa, dos sacrificios que haberá que facer na vida para recuperar unha persoa perdida.

Ás veces as parellas, despois dun feito que as distancia, rompen definitivamente (CURIEL 268). Pero aos autores dos contos interésalles, sobre todo, ofrecer posibles solucións aos conflitos. Por iso na maioría dos casos os protagonistas acaban superando o período de distanciamento. Mostran que a verdadeira unión chegará cos anos, despois de superar grandes dificultades xuntos, despois de verdadeiras mostras de amor, non de simple namoramento.

Os responsables da separación han de sufrir durante anos para emendar o fallo; na simboloxía dos contos, han de sufrir no camiño da vida, durante longas xornadas. De aí que camiñen por sete países, por varios planetas ou gasten zapatos de ferro. Mais, como na vida real, nos contos marabillosos non sempre é o culpable do distanciamento quen se esforza por solucionalo. A miúdo unha esposa ou un esposo inxustamente abandonados pola súa parella poñen todo o seu empeño en reconquistala.

Á esposa de «O conde Infante Lagarto» cáenlle unhas pingueiras de cera mentres contempla o seu compañeiro de cama, que esperta lamentándose: “Dobrúseme o encanto, e agora, infeliz, só volverás a verme despois de que gastes un par de zapatos de ferro, un bastón tamén de ferro, unha saia de malla de cobre e un sombreiro de bronce” (OLIVEIRA 661).

Despois de provocar o distanciamento por pretender desencantar o seu marido antes de tempo, a esposa de «O príncipe das Palmas-Verdes» vese obrigada a ir pedindo esmola polo mundo adiante, pola casa do Sol, da Lúa e do Vento (OLIVEIRA 677). Tamén comete o mesmo fallo a protagonista de «O cadeado», que ha de mendigar polo mundo até que, despois de mil padecementos, atopa o seu amante (BASILE 211). Pola casa do vento do Leste, do vento do Oeste, do vento de Sur e do vento do Norte ha de camiñar en busca de seu home, tras fallar en desencantalo, a protagonista de «Ao leste do sol e ao oeste da lúa» (DIEDERICHS xaneiro 69-72).

No «Rei Crin» emprégase unha bela fórmula para a expiación: “¡Rompiches o encantamento e non volverás a verme! –berrou el- ¡A menos que poidas encher sete frascos de bágoas e gastar sete pares de zapatos de ferro, sete mantos de ferro e sete sombreiros de ferro!” (CALVINO 121).

RECUPERAR CON FUSO, SARILLO, DEVANDOIRA

A esposa abandonada atopa no seu longo camiño en busca do marido unha velliña, que é a axudante máxica dos contos e que representa o saber tradicional. A velliña explícalle como recuperar o home: “Colle esta mazá, esta pera e esta laranxa e vai porte nas escaleiras do pazo do rei. E primeiro abres a mazá e sairache unha roca e un fuso de ouro e brillantes e ti has fiar co-iles hastra que pase a noiva do teu marido, e cando che diga se vendes o fuso e a roca, ti dislle que non e que soio llos das se che deixa dormir unha noite co seu mozo”.

Na versión castelá, como sucede a miúdo, a velliña conselleira é a Virxe. Neste caso dóalle tres noces, das que sairán unha roca, un fuso e un nobelo de fío (CAMARENA 243-4).

Con frecuencia o responsable do distanciamento ou o amante abandonado recuperan a súa parella revalidando as probas de selección matrimonial. Mentres que a un pretendente masculino impoñénselle probas de traballos agrícolas –como expliquei no artigo sobre Brancaflor– e outras semellantes, ás mulleres correspóndenlles tarefas asignadas ao seu xénero: cociñar, lavar, coser e, sobre todo, fiar. En fiar grandes cantidades de la consiste a proba matrimonial para a protagonista de «As tres fiandeiras» dos irmáns Grimm e repítese noutros moitos contos. É que fiar, que ocupaba boa parte do tempo da muller casada, era o traballo feminino por excelencia. De feito na imaxe convencional da muller case nunca faltan –xa desde os romanos– a roca e o fuso.

Na versión portuguesa titulada “O conde Infante Lagarto” a esposa abandonada trata de recuperar o marido cunha debandoira de ouro, e logo cunha galiña dos pitos de ouro (OLIVEIRA 666-7). Esta última representa a riqueza (MARIÑO 1996).

Despois de que a protagonista de «Ao leste do sol e ao oeste da lúa» fracasara en desencantar o seu esposo, este pensa en casar con outra muller, a princesa nariguda. Pero a esposa non se rende. Loita por recuperalo; loita coas súas calidades, que a rival non posúe e desexa. Un día sentouse debaixo das ventás do palacio e púxose a xogar cunha mazá de ouro. A princesa nariguda quixo comprarlle. Deulla a cambio de durmir unha noite co príncipe. Pero cando a rapaza entrou na alcoba do príncipe, este estaba profundamente durmido. Chamouno e sacudiuno, chorou e lamentouse, pero non puido espertalo. Cando amenceu, chegou a princesa do nariz longo e botouna de alí. Ou sexa, ao principio o marido atópase a gusto co seu novo amor e non responde aos esforzos da súa esposa por reconquistalo.

Pero a esposa insistiu. Sentouse de novo debaixo das ventás do palacio e púxose a debandar fío na súa debandoira de ouro. Entón ocorreu o mesmo que o día anterior. A princesa preguntoulle que quería pola debandoira. A rapaza contestoulle que non a vendería nin por ouro nin por diñeiro, pero que, se lle permitía durmir outra noite co príncipe, a debandoira sería súa. A princesa dixo inmediatamente que si e colleu a debandoira de ouro. Pero cando a rapaza subiu, o príncipe estaba outra vez profundamente durmido. E por máis que o chamou e o sacudiu, por máis que chorou e se lamentou, non conseguiu espertalo. Ao amencer, chegou a princesa do longo nariz e botouna de alí.

Ao día seguinte a rapaza sentouse coa súa saia de ouro debaixo da ventá e púxose a tecer. Cando a princesa do nariz longo viu a saia, tamén quixo tela. Abriu a ventá e preguntoulle á rapaza que quería pola súa saia de ouro. Como as dúas veces anteriores, a rapaza dixo que non a vendía nin por ouro nin por diñeiro, pero que, se a princesa lle permitía durmir outra noite co príncipe, sería súa. A princesa dixo que si, que podía facelo se quería e levoulle a saia de ouro. Pero uns cristiáns que estaban cativos no palacio, encerrados nunha cámara contigua á do príncipe, oíran durante dúas noites chamadas e choros moi tristes dunha muller, así que pola mañá contáronllo ao príncipe. Cando pola noite chegou a princesa coa sopa que o príncipe adoitaba tomar antes de ir para a cama, fixo ver que a tomaba, pero en realidade tirouna, pois sospeitaba que a princesa botara un somnífero na sopa. Como esa noite non tomou o somnífero, non durmiu e puido ver a súa esposa. Alegrouse moito de volver vela, e volveron a vivir xuntos (DIEDERICHS xaneiro 73-74. Véxase OLIVEIRA 666-8, 670).

A esposa de «Pobre monstro pretende a princesa» achégase ao seu marido, que vive con outra, mostrando unha roca e unha galiña con sete poliños. Á terceira tentativa de espertalo díxolle: “¡Pero meu amor! ¡Pero mira! ¡Que xa teño que marchar! ¡Que xa non teño nada que mostrar! ¡Que xa teño os zapatos de ferro gastados! ¡Que xa fixen un sacrificio moi grande!”. Entón el espertou e viuna que era ela, tan guapa. Abrazáronse, e botaron a outra fóra (CAMARENA 286).

Finist, o heroe de «A pluma de Finist, o falcón nobre», non completamente desencantado, abandona a súa esposa. Ela búscalo até gastar tres pares de zapatos de ferro. Despois traballa de criada na casa dunha panadeira. Ponse a fiar cunha roca de prata e un fuso de ouro. A filla da panadeira pídellos. E a moza dállos a cambio de pasar unha noite co seu marido. Pero o marido está baixo os efectos dun somnífero. Ao día seguinte pasa o mesmo cun bastidor de ouro e unha agulla que borda soa. A esposa volve a pasar a noite co marido da filla da panadeira, que é o seu propio marido. Pero el dorme profundamente e non se decata de nada. Ela chora desconsolada durante un bo anaco. “De súpeto, unha bágoa da fermosa rapaza caeulle sobre a meixela e espertou nese mesmo intre. E volveu con ela (DIEDERICHS outubro 29-31). As calidades da súa esposa e a súa dor convencéranos.

Na versión portuguesa recollida por Oliveira, a esposa recupera o seu marido dunha forma que tamén atopamos noutros contos, por exemplo, na versión italiana de «As tres laranxas». A esposa abandonada entra de criada no palacio onde vive o seu marido, o príncipe, con súa nai, a raíña. “Ora a rapariga deu à luz un menino e a rainha foi logo vê-la. Ficou pasmada da semelhança do menino com o seu filho que tinha desaparecido. A rainha tomou a criada sob a sua protecção. Ao cabo de um ano viu a rainha entrar no palácio o seu filho. Ficou muito contente e correu a abraçá-lo levando ao colo o filhinho da criada. O príncipe ficou encantado da criança e perguntou-lhe quem ela era. A rainha disse-lhe que era filho de uma criada do palácio. O príncipe quis ver a criada e esta foi chamada à súa presenza. Então conheceram-se ambos e abraçaram-se” (OLIVEIRA 655-6). Ou sexa, que o que os une, como a tantos matrimonios, é o fillo que teñen en común.

DURMIDEIRA, SOMNÍFERO

Segundo a versión de Calvos de Randín, a esposa non consegue recuperar o seu esposo reproducindo as probas matrimoniais porque a amante ou segunda esposa adorméntao con auga durmideira. Adorméntao de pracer, e reteno.

Na versión castelá a amante dálle ao esposo “unhas durmideiras na comida” (CAMARENA 2442); na versión portuguesa titulada “O conde Infante Lagarto” dálle “viño dormente” (OLIVEIRA 668).

A protagonista de «O príncipe encantado» rescata o seu esposo da casa da amante cunha roca normal, unha roca de prata e unha roca de ouro. A última noite o príncipe non toma a durmideria que lle daba a súa amante e consegue ver a súa esposa e o seu filliño. Como estaba esperto, axiña a lembrou, deulle unha aperta e díxolle que xa estaba desencantado do todo. “Quedo –dixo– con esta fermosa peregrina, que é a miña verdadeira esposa, e deixo a segunda. E tamén me quedo con este, que é o meu fillo” (ALMODÓVAR 74).

O somnífero que adormenta o príncipe é, claro está, o pracer da relación coa amante. A imaxe utilízase Clarín no capítulo vintenove de *La Regenta*, onde se di que don Álvaro Mesía, o amante da protagonista, “conseguiu a miúdo facerlle esquecer todo para gozar do delirio amoroso no que sabía envolvela, como nunha envelenada nube de opio”.

A CHAVE

O motivo do achado da primeira chave para representar a recuperación do marido aparece tamén en «O príncipe encantado», «O castelo de Oropé», «Xoán de Calais», «O home de corno», «Os tres ventos» e “A rapaza axudante”, que en Galiza se chama Brancaflor e que xa estudei noutro traballo (MARÍÑO 1997). A chave e a pechadura representan os órganos sexuais do home e da muller e, por extensión, o marido e a esposa. O que di o conto, de acordo cos usos, é que a primeira relación, o primeiro matrimonio, debe prevalecer sempre.

En resumo, velaquí o conto e a súa tradución cultural:

Un fillo lagarto	Un fillo mala persoa
Ese lagarto quere casar, pero resulta difícil que ningunha muller o acepte	Ese fillo mala persoa quere casar, pero resulta difícil que ningunha muller o acepte.
Acaba por aceptalo unha de tres irmás pobres	Acaba por aceptalo unha de tres irmás pobres
A rapaza é capaz de vencer o noxo e darlle un bico ao monstro	É a rapaza capaz de darlle cariño ao mozo mala persoa
De noite na cama o monstro saca a pelica de lagarto e recobra o aspecto humano, resultando un mozo lanzal	Mediante a relación sexual, a esposa logra que o marido mellore o seu carácter
A fin de que se mantéña sempre co aspecto humano, a moza decide queimarlle a pelica	Visto o comportamento do esposo nos momentos de relación amorosa, a moza pensa que el xa superou completamente os seus defectos
Cando descobre que a esposa lle queimou a pelica, o lagarto comunícalle que marcha polo mundo adiante e inicia relación con outra muller	Pero a esposa equivócase. Non debía ser tan impaciente. Pretendeu cambiar o marido antes de tempo. A consecuencia é que o esposo buscará fóra da casa aventuras amorosas
A esposa busca o seu marido. Vai á casa da amante do marido e móstralle un fuso, un sarillo e unha devandoira. Entrégalles á amante a cambio de durmir co marido.	A esposa decide esforzarse por recuperar o seu marido. Faille ver as súas cualidades. Móstralle que é unha muller traballadora, hábil nos labores relacionados co fío, que son dos máis pesados dos que se encargan as mulleres na sociedade tradicional
Para impedir que o marido fale coa súa esposa, a amante adorméntao cunha durmideira, de forma que a esposa non pode darse a coñecer.	Pero non resulta fácil que a esposa recupere o seu marido porque a amante reteno cos lazos do pracer sexual
Mais alguén lle axuda ao marido a que non quede durmido e poida falar coa esposa e recoñecela	Alguén lle axuda ao marido a que saiba recoñecer os méritos da súa esposa.
O protagonista pregúntalle ao pai da amante que chave é a mellor para un baúl, a primeira chave ou a copia.	O protagonista plantéase, e plantéalles aos parentes da amante, se o primeiro matrimonio debe prevalecer sobre calquera outra relación.
A resposta é afirmativa. Os esposos reúnense por fin	A resposta é afirmativa. Os esposos reúnense por fin.

OUTRAS VERSIÓNS

A versión de Viana do Bolo recollida por Laureano Prieto demostra a liberdade dos narradores tradicionais para construír contos combinando diferentes motivos simbólicos. Nesta versión hai un príncipe lagarto que quere casar, pero falta o motivo da nai que ama o seu fillo aínda que sexa lagarto. Polo contrario, utilízanse outros motivos, que analizaremos brevemente.

Na versión de Viana, o lagarto, do que non coñecemos os pais, pídelle a un cazador unha das súas fillas a cambio de convertelo nun home rico. O cazador acepta, pero as súas fillas maiores non están dispostas a casar co monstro. A pequena teme o que lle poida suceder co lagarto, pero consente en ir con el porque en calquera caso lle quedará “o consolo de que os meus pais quedan ricos para sempre” (PRIETO 92).

O lagarto ordénalle á moza que durante un ano sirva de criada nunha casa que el lle indica e dálle unha cuncha máxica que fará realidade canto lle pida. No camiño a moza atopa catro cazadores que se meten con ela e aos que logra escorrentar coa axuda da cuncha. Logo pediu pousada na casa dun matrimonio cuxa filla choraba sen consolo. A protagonista, coa axuda da cuncha, conseguiu que a meniña calase e durmise tranquila. Ao día seguinte continuou o seu camiño até atopar a casa que lle indicara o lagarto. Era unha panadaría. No forno había tres estudantes que trataron de conquistala. De novo coa axuda da cuncha logra desfacerse do acoso. E tamén coa axuda da cuncha converteuse na mellor vendedora de pan no mercado. Ao cabo dun ano volveu á fraga onde quedara o lagarto, que se converteu un fermoso mozo e casou con ela.

Este conto incorpora motivos cos que se indican as calidades que se lle piden a unha candidata a esposa. Entre as probas a superar destaca unha dobre proba de fidelidade. Ten que cortar os intentos de sedución dos estudantes e dos cazadores. Nos contos maravilhosos, como nos romances, os mozos cazadores representan sempre mozos en busca de relacións amorosas. Por exemplo, nunha versión antiga de “Conde Claros en hábito de frade”, na que o protagonista «caza» a filla do rei:

-Bien sabedes, señora, que soy cazador real;
 caza que tengo en la mano nunca la puedo dejar.
 Tomárala por la mano, para un vergel se van;
 a la sombra de un aciprés, debajo de un rosal,
 de la cintura arriba tan dulces besos se dan,
 de la cintura abajo como hombre y mujer se han (Romancero del siglo XV , 281).

En “Xerineldo” o rei atopa o paxe cando este sae de durmir coa princesa:

-D'onde vens, oh Reginaldo? -Venho da caça perdido;
 só achei uma garça dentro d'aquelle castillo.
 -Essa garça, Gerineldo, foi creada no meu trigo;
 ama-a tu como mulher, e ela a ti como marido (BRAGA I, 185; véxase 180, 374, 412).

A segunda proba para candidata a esposa consiste en coidar e calmar unha meniña que chora. Debe demostrar, pois, as virtudes maternais que se lle esixen a unha boa nai. E demostra ser unha excelente ama de casa porque coce moito e moi bo pan e amáñase mellor ca ninguén para vendelo. Todo iso servindo de criada un certo tempo, ou sexa, sendo esposa en casa allea, na casa do marido.

A versión portuguesa do conto do lagarto recollida por Ataíde Oliveira céntrase en explicar como deben ser as relacións entre os esposos e os seus parentes tanto consanguíneos como por alianza.

Di o conto que un leñador moi pobre tiña tres fillas. Un día viu no monte un lagarto que lle regalou unha fortuna a cambio do primeiro que atopase ao regresar á casa. E atopou a súa filla máis nova, que aceptou ir vivir co lagarto. Resulta que o lagarto vivía nun espléndido palacio.

Pouco tempo despois un paxariño avisou a moza de que ía casar unha das súas irmás. Sentiu pena por non asistir á voda. Entón o lagarto entregoulle o seu anel, que a transportaría até a casa paterna para acompañar a súa irmá no día do casamento. Mais advertíulle que ao día seguinte da voda, sen falta, volvese para a casa.

Pasado un tempo de novo chega o paxariño para avisala do casamento da outra irmá e todo sucede da mesma forma. A terceira visita do paxariño foi para comunicarlle que morrera o pai. O lagarto actuou coma as veces anteriores e insistiu: “Podes ir, mas volta logo. Bem sabes que não voltando me redobras o encanto” (OLIVEIRA 655). Esta vez a rapariga atrasouse no regreso e cando volveu non encontrou o lagarto. Aflixida, buscou chorando. O lagarto estaba enfermo. Díxolle que lle dobrara o encanto e que agora para volver velo debía pasar grandes traballos. Andou polo mundo até entrar de criada no palacio dun rei, onde deu a luz un meniño idéntico ao príncipe. O príncipe quixo ver o neno e recoñeceu na criada a súa esposa, pois el era o lagarto, que recobrou por fin a súa natureza humana.

Nesta versión dísenos de novo que a esposa nova vive na casa dos seus sogros como unha criada. E dísenos tamén como debe ser a súa relación coa casa paterna. Debe ser equilibrada. O esposo preferiría que a súa muller cortase toda relación coa familia paterna. Sentiríase máis seguro. Pero recoñece que a esposa necesita manter contacto coa súa familia, sobre todo nos momentos máis importantes, como son o casamento das irmás e a morte do pai. O perigo está en que a esposa –que é unha simple criada na casa dos sogros– sinta demasiada nostalxia da casa paterna. Se iso sucede, a relación co esposo pode deteriorarse. Logo, para solucionar o distanciamento, terá que esforzarse, terá que sufrir. Na recuperación do marido xogará un papel decisivo –como xa vimos antes– o fillo que teñen en común.

En xeral os contos ensinan aos esposos a manter unhas equilibradas relacións cos parentes de sangue. E mostran os perigos tanto de rompelas definitivamente como de seguir demasiado apegados a elas. A solución ideal que propoñen é o equilibrio de forzas entre as relacións consanguíneas e as relacións por alianza.

Non cabe se non agradecerlle a Xaquín Lorenzo o esforzo na recollida da nosa literatura oral, que hoxe constitúe unha parte valiosa do noso patrimonio cultural e unha fonte de sabedoría sobre a vida.

BIBLIOGRAFÍA

- AARNE, A. e THOMPSON, S.: 1995 *Los tipos del cuento folklórico*, Helsinki, Academia Scientiarum Fennica, 359 pp.
- BASILE, Giambattista: 1995 *El cuento de los cuentos*, Madrid, Siruela, 2 vols.
- BRAGA, Teófilo: 1982 *Romanceiro geral português*, Lisboa, Vega
- CALVINO, Italo: 1993 *Cuentos populares italianos*, Madrid, Siruela, 940 pp.
- CAMARENA, Julio y CHEVALIER, Maxime: 1995 *Catálogo tipológico del cuento folklórico español*, Madrid, Gredos, 794 pp.
- COELHO, Adolfo: 1985 *Contos populares portugueses*, Lisboa, Dom Quixote, 290 pp.
- CURIEL MERCHÁN, Marciano: 1987 *Cuentos extremeños*, Editora Regional de Extremadura, 536 pp.
- DIEDERICHS, Ulf: 1995 *El palacio de los cuentos*, Barcelona, Círculo de Lectores, 12 vols.
- ESPINOSA, Aurelio M.: 1993 *Cuentos populares de España*, Madrid, Espasa, 250 pp
- ESPINOSA, Aurelio M. (Hijo): 1987 *Cuentos populares de Castilla y León*, Madrid, CSIC, 2 vols.
- GRIMM, Jacob y Wilhelm: 1981 *Cuentos*, Madrid, Alianza, 286 pp.
- LORENZO, X. e LÓPEZ CUEVILLAS, F.: 1930 *Vila de Calvos de Randín*, Santiago, Seminario de Estudos Galegos.
- LORENZO, X., LÓPEZ CUEVILLAS, F. e outros: 1936 *Parroquia de Velle*, Santiago, Seminario de Estudos Galegos.
- MARIÑO FERRO, X. R.: 1996 *El simbolismo animal*, Madrid, Ediciones Encuentro, 487 pp.
- 1996 *Contos maravillosos*, Vigo, Edicións do Cumio, 125 pp.
- 1997 "Brancaflor en Galicia e Portugal", *Actas del III Congreso de Historia de la Antropología y Antropología Aplicada*, C. Superior de Inv. Científicas, Tomo I, pág. 407-430
- 2004 *Cuentos maravillosos*, Barcelona, Ronsel, 378 pp.
- MARIÑO FERRO, X. R. e BERNÁRDEZ, Carlos L.: 2002 *Romanceiro en lingua galega*, Vigo, Xerais, 415 pp.
- OLIVEIRA, Carlos y FERREIRA, José Gomes: *s/f Contos tradicionais portugueses*, Lisboa, Iniciativas Editoriais, 4 vols.
- PEDROSO, Consiglieri: 1984 *Contos populares portugueses*, Lisboa, Vega, 368 pp.
- PRIETO, Laureano: 1958 *Contos vianeses*, Vigo, Galaxia, 205 pp.
- RODRÍGUEZ ALMODÓVAR, Antonio: 1986 *Cuentos maravillosos*, Sevilla, Editoriales Andaluzas Unidas, 214 pp.
- 1992 *Cuentos al amor de la lumbre*, Madrid, Anaya, 319 pp.
- ROMANCERO DEL SIGLO XV: 1972 *Romancero del siglo XV*. Genève. Círculo de Amigos de la Historia. 297 páxs.
- WILDE, Lady y otros: 1994 *Cuentos populares irlandeses*, Madrid, Siruela, 288 pp.